

ФІНАНСИ, КРЕДИТ

УДК 336.5:502.2

О.М. Лабенко

ФІНАНСУВАННЯ ПРОГРАМ З ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Представлено аналіз та оцінку фінансування проектів з охорони навколишнього природного середовища в Україні, досліджено досвід країн Європейського Союзу в цьому напрямі.

Постановка проблеми. Перед людством, на сьогоднішній день досить гостро стоїть проблема подолання наслідків забруднення навколишнього природного середовища (НПС). Україну, як і будь-яку іншу країну, не оминула зазначена проблема. Проблеми зі станом НПС виникли внаслідок життєдіяльності як всередині країни, так і за її межами. Саме тому держава змушена здійснювати фінансування заходів з усунення негативних наслідків для НПС завданих не лише в середині країни, а і за її межами.

Уряд кожної держави зобов'язаний фінансувати витрати бюджету на підтримку стану НПС чи подолання негативних наслідків. Зазначений зобов'язання Уряду України прописане в ст.16 Конституції України, де зазначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі багато уваги приділено питанням щодо фінансування проектів охорони навколишнього природного середовища. Теоретичне обґрунтування окремих аспектів цієї проблеми знайшло відображення в працях таких вчених, як: О.О. Веклич, Н.В. Зіновчук, І.О. Горленко, М.М. Холод та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми: охорона НПС, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на НПС свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі як життєво важливому середовищі для існування людини залишається досить складною.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка обсягів фінансування проектів з охорони навколишнього природного середовища та визначення напрямів їх збільшення.

Виклад основного матеріалу. Стан НПС з року в рік погіршується, це можна прослідкувати на основі даних табл. 1.

Таблиця 1

Основні показники техногенного навантаження на навколишнє природне середовище у 2005-2011 роках

Показники	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Викиди забруднюючих речовин у повітря, тис. т	6615,6	7380	7210,3	6442,9	6678	6877,3
Викиди діоксиду вуглецю, млн. т	152	218,1	209,4	185,2	198,2	234
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, млн.м ³	3444	3854	2728	1766	1744	1612
Їхня частка у загальному водовідведенні, %	38,7	43,2	31,5	23	21,4	20

Показники	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Утворення відходів I-IV класів небезпеки, тис. т	-	-	-	-	419192	447641
у тому числі I-III класів небезпеки	2411,8	2585,2	2301,2	1230,3	1659,8	1434,5

Джерело: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm

У розрахунку на 1 км² території країни припадає 11 т викинутих в атмосферу забруднюючих речовин та 22 тис. т відходів. В абсолютних числах відбувається постійне зростання обсягів забруднення.

Важливою проблемою використання коштів на охорону НПС є відсутність зворотного зв'язку, недостатність контролю за їх використанням.

В Україні фінансування програм охорони та раціонального використання здійснюються у вигляді капітальних інвестицій та поточних витрат, їх обсяги представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка капітальних інвестицій та поточних витрат на охорону та раціональне використання природних ресурсів за напрямками природоохоронної діяльності

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Капітальні інвестиції та поточні витрати – всього	7366,6	9691,0	12176,0	11073,5	13128,0	18490,5
у тому числі						
охорона атмосферного повітря і клімату	1589,3	2521,2	2826,3	2309,0	2454,7	4011,0
очищення зворотних вод	3376,0	3904,8	4917,1	5189,0	5770,1	6109,7
поводження з відходами	1669,7	2157,2	2738,2	2328,3	3075,2	5049,8
захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод	400,6	615,4	1074,6	641,6	796,2	1231,9
зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів для охорони праці)	47,6	76,7	89,6	25,9	11,2	70,8
збереження біорізноманіття і середовища існування	97,4	139,6	210,4	225,9	255,9	347,3
радіаційна безпека (за винятком заходів для запобігання аваріям і катастрофам)	52,3	73,4	82,8	101,9	459,4	1347,0
науково-дослідні роботи	18,4	38,0	50,6	57,1	65,3	61,4
природоохоронного спрямування						
інші напрями природоохоронної діяльності	115,3	164,7	186,4	194,8	240,0	261,6

Джерело: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm

Аналізуючи витрати на охорону навколишнього природного середовища, слід зазначити абсолютне їх зростання. Так, у 2011 році вони становили 18490,5 млн. грн., зростання становить більше ніж у 2,5 рази з 2006 роком (7366,6 млн. грн.).

Слід зауважити, що основними статтями витрат на охорону навколишнього природного середовища в Україні (станом на 2011 р.) є:

- охорона атмосферного повітря і клімату (21,7%);
- очищення зворотних вод (33%);
- поводження з відходами (27,3%);
- захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод (6,7%);
- інша природоохоронна діяльність (1,4%).

На охорону навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами було витрачено 18,4 млрд. грн. протягом 2011р., з яких 65% (12,0 млрд. грн.) – поточні витрати на охорону природи, пов'язані з експлуатацією і обслуговуванням засобів природоохоронного призначення, 32% (6,0 млрд. грн.) – інвестиції в основний капітал, направлені на будівництво і реконструкцію природоохоронних об'єктів, придбання обладнання для реалізації заходів екологічного спрямування і 3% (0,8 млрд. грн.) – витрати на капітальний ремонт природоохоронного

обладнання. За рахунок коштів Державного та місцевих бюджетів було освоєно 9,81% капітальних інвестицій і здійснено 13,93% поточних витрат, а основним джерелом фінансування витрат на охорону довкілля, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств – відповідно 66% і 86%. Одним з джерел фінансування охорони НПС є екологічні платежі (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка пред'явлених екологічних платежів (млн. грн.)

Показники	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Пред'явлені екологічні платежі – всього	871,4	980,3	1071,4	1209,6	1209,6	1844,0
з них збори за забруднення навколишнього природного середовища (екологічний податок з 2011 р.) – всього	863,5	955,7	1065,3	1198,7	1361,2	1825,6
у тому числі						
за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин	501,9	558,7	627,1	702,2	795,9	1310,9
за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти	69,8	75,0	69,7	88,0	93,7	59,2
за розміщення відходів (крім радіоактивних)	291,8	322,0	368,5	408,5	471,6	455,4
Штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства	7,9	24,6	6,1	10,9	147,5	118,3

Джерело: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/ns_rik/analit/arhiv.htm

Протягом 2011 р. підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 1825,6 млн. грн., з них 71,8% (1310,9 млн. грн.) – екологічний податок за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, 25% (455,4 млн. грн.) – збори за розміщення відходів та 3,2% (59,2 млн. грн.) – екологічний податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти. На позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних в результаті порушення природоохоронного законодавства, та штрафи за адміністративні правопорушення у сфері охорони природи припадає відповідно 6,4% (118,3 млн. грн.).

Обсяги пред'явлення екологічних платежів у 10 разів менші ніж витрати на охорону та підтримку НПС. Це може свідчити про наявний потенціал до збільшення екологічних платежів як у абсолютному так і у відносному вираженні в структурі доходів державного бюджету. Таке збільшення можливе за рахунок переведення податкового навантаження з праці та капіталу на екологічне оподаткування, що сприятиме посиленню екологічної функції податків.

Зростання суми фінансування витрат на охорону НПС не може свідчити про їх достатність, тому порівняємо обсяги зазначених витрат з даними деяких країн ЄС, а саме Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та ЄС в цілому.

Порівняння частки витрат на охорону НПС у ВВП свідчить про її значну перевагу в Україні у порівнянні з усіма іншими країнами (1,2-1,4%). Найменша частка витрат на охорону НПС спостерігається в Словаччині (0,2-0,3%). Середній рівень витрат на охорону НПС в ЄС становить 0,6-0,7% протягом аналізованого періоду, що є більшим показником ніж в розглянутих країнах ЄС.

Розглядаючи суми витрат на охорону НПС в розрахунку на душу населення, можна засвідчити обернену ситуацію ніж у відсотках до валового внутрішнього продукту. Так, показник України є найменшим серед усіх розглянутих країн (близько 40 євро на душу населення у 2011). Найбільший показник витрат на душу населення серед розглянутих країн у Чехії – 75 євро у 2011 році. Але сума зазначених витрат є значно більшою в середньому по країнах ЄС і становить 166 євро у 2011.

При цьому слід зазначити, що обсяги забруднення в країнах, що були відібрані для порівняння, зменшуються на фоні зростання валового внутрішнього продукту що може свідчити про ефективніше використання фінансових ресурсів на охорону НПС. Валовий внутрішній продукт є основним чинником можливого зростання обсягів забруднення. В Україні ж навпаки, разом зі зростанням обсягів фінансових ресурсів на охорону НПС, зростають і обсяги забруднення.

Висновки. Вищезазначене свідчить: 1) в розглянутих країнах ЄС спостерігається зменшення обсягів забруднення НПС, а в Україні – зростання; 2) відносне значення та абсолютна сума витрат на охорону НПС зростає по всіх проаналізованих країнах; 3) незважаючи на переважаючу відносну частку витрат на охорону НПС у відношенні до валового внутрішнього продукту в Україні, зазначені витрати в абсолютній сумі на душу населення є найменшими, що може свідчити про потенціал до збільшення таких витрат.

На фоні зростання обсягів забруднення в Україні протягом аналізованого періоду відбувається зростання суми витрат на охорону НПС. Це може свідчити, з одного боку, про недостатність суми фінансування, а з іншого, про неефективність такого фінансування.

SUMMARY

The author conducts analysis and evaluation of financing of environmental protection projects in Ukraine, as well as studies the experience of the countries of the European Union in this area.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Веклич О.О. Сучасні тенденції фінансового забезпечення природоохоронної діяльності в Україні / «Фінанси України», №11, 2009. – С. 35.
2. Холод М.М. Аналіз діяльності державного фонду охорони навколишнього природного середовища в контексті переходу України до екологічно збалансованого розвитку /«Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – Випуск 7 (25). – Ч. 5. – 2010.
3. Sanford E. Gaines, Richard A. Westin – EDITORS, Asbjorn Eriksson, Robert Hertzog, John Tiley, David Williams, Friedrich von Zezschwitz – CO-AUTHORS Taxation for environmental protection: a multinational study. – 1991.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

Надійшла до редколегії 27 травня 2013 р.